

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ 20-ԱՄՅԱԿԻՆ

Երևան
ԵՊՀ հրատարակչություն
2016

ՀՏԴ 340:06
ԳՄՊ 67.4
Ե 813

**Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի խորհուրդը**

Գլխավոր խմբագիր՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ.Ս. Ղազինյան**

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Կ.Ա. Գևորգյան**

Խմբագրակազմ՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Հ. Գաբուզյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս.Ա. Դիլբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա.Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Գ.Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ս.Գ. Մեղրյան**

**Ե 540 ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսա-
կան կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու/ ԵՊՀ; Գլխ. խմբ.՝
Գ.Ս. Ղազինյան.– Եր.: ԵՊՀ, 2016, – 416 էջ:**

Ժողովածուն ամփոփում է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետում 2015թ. դեկտեմբերի 8-ին տեղի ունեցած գիտաժողովի նյութերը՝ նվիրված ՀՀ սահմանադրությունը ընդունելու 20-ամյակին:

Այն ընդգրկում է իրավունքի գրեթե բոլոր ճյուղերի վերաբերյալ գիտական աշխատանքներ, որոնք աչքի են ընկնում բարձրացված հարցերի արդիանակությամբ, տեսական խոր վերլուծություններով և գործնական նշանակությամբ: Ժողովածուի մեջ տեղ են գտել ինչպես ճանաչված գիտնականների, այնպես էլ երիտասարդ դասախոսների ու ասպիրանտների աշխատանքները: Կարող է օգտակար լինել իրավաբան տեսաբաններին, իրավաստեղծ և իրավակիրառ մարմինների ներկայացուցիչներին, իրավունքի տարբեր հարցերով հետաքրքրվողներին:

ՀՏԴ 340:06
ԳՄՊ 67.4

ISBN 978-5-8084-2083-0

© ԵՊՀ հրատ., 2016
© Հեղ. խումբ, 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ

ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐԸ ԵՎ
ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ..... 6

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ՕՀԱՆՅԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՄԱՍՆԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՍՅՈՒՆ 18

TARON SIMONYAN

LEGAL DYNAMICS IN SOCIAL SYSTEMS OUT OF EQUILIBRIUM: THE
PROBLEM OF RANDOM INTERVENTIONS..... 33

ՀԱՅՎ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒՄՆ ԻՐԱՎԱՍՏԵՂԾ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ..... 43

ԱՐԹՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇՅԱՆ, ՆԱՐԻՆԵ ԴԱՎԹՅԱՆ

ԴԱՏԱՎՈՐՆԵՐԻ ԱՆՓՈՓՈՒԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՄԿՁԲՈՒՆՔԻ
ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ (ՊԱՏՄԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)..... 53

ԳԵՎՈՐԳ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ

ԵԱՏՄ-Ի ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔԸ
ՆԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 68

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆԱՅԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՋԱՐԳԱՑՈՒՄԸ
ՈՐՊԵՍ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՄՐԱՊՆԴՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ 89

ՎԱՐԴԱՆ ԱՅՎԱԶՅԱՆ

ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 110

ՍԱՄՎԵԼ ՍՈՒՐԱԴՅԱՆ

ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԼԻՑԵՆԶԱՎՈՐՈՒՄԸ, ՈՐՊԵՍ
ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎՐԱ ՆԵՐԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՄԵԹՈՂՆԵՐ 124

ԱՐՄԵՆ ՀԱՅԿՑԱՆՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՄԲ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՎ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԴԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ 135

ԳՐԻԳՈՐ ԲԵՔՄԵՉՑԱՆ

ՎՆԱՍ ՊԱՏՃԱՌՈՂԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԴԵԼԻԿՏԱՅԻՆ
ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 148

ՎԱՀԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՎԵՐՔԱՆՆԻՉ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀՍՏԱԿԵՑՈՒՄԸ ԵՎ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍԱԿԻ
ՕԲՅԵԿՏԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ .. 167

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳՈՎ ԲՈՂՈՔԱՐԿՎԱԾ ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ
ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՎԵՐԱՅՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 186

ԳԵՎՈՐԳ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՊԱՅՄԱՆԻ ԽԱԽՏՈՒՄՈՎ
ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ԼՈՒԾՄԱՄԲ ՊԱՏՃԱՌՎԱԾ ՎՆԱՍԻ ՀԱՏՈՒՑՄԱՆ
ԽՆԴԻՐ ԾՈՒՐՋ 202

ՕԼԻՄՊԻԱ ԳԵՂԱՍՅԱՆ

ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՎՃԻՌՆԵՐՈՒՄ 213

ՎԱՐԴՈՒՇ ԵՍԱՅԱՆ

ՄՐՑԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՀԱՄԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 233

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ԽԱՉԻԿՅԱՆ

ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՏԱՐՈՂԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ
ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ 245

ԱՆՆԱ ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ
ԴՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԱՐՏԱՑՈԼՈՒՄԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ 267

ՍԵՐԳԵՅ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍՊՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ 282

ԱՐԹՈՒՐ ՂԱԶԻՆՅԱՆ

ՎԵՐՊԵՏԱԿԱՆ ԻՆՏԵԳՐԱՑԻՈՆ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻՆ
ԱՆԴԱՄԱԿՑԵԼՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 295

КНАРИК ВАРДАНЯН

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАЩИТЫ
БЕЖЕНЦЕВ И УБЕЖИЩА В ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ РА 309

ԴԱՎԻԹ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԸ
ՓՈՓՈԽԵԼՈՒ ԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀՀ ՎՃՈՒԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԴԵՊԱՑԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ 330

ԱՐՄԵՆ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ՝ ՈՐՊԵՍ ՆՈՐ
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՈՎ ԲԱՑԱՌԻԿ ՎԵՐԱՆԱՅՄԱՆ ՀԻՄՔԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ
ԲՆՈՒԹՍԱԳԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ 338

ՍԵՐԳԵՅ ՄԱՐԱԲՅԱՆ

ԱՆՁԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՀԵՐԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՈՐՈՇ
ՀԱՐՑԵՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ ԽՈՒՁԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ ԿԱՏԱՐԵԼԻՄ 338

ԱՐԹՈՒՐ ՉԱԽՈՅԱՆ, ԱՐՄԵՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՃԱՆԱԶՄԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԵՎ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ
ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ..... 399

**ԷԿՈԼՈԳԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԸ ՄԱՐԴՈՒ
ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՎՃԻՌՆԵՐՈՒՄ**

Օլիմպիա Գեղամյան

*ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության
ամբիոնի ասիստենտ, իրավ. գիտ. թեկնածու*

1991թ. անկախության նվաճումից ի վեր Հայաստանը որդեգրեց համաշխարհային ու եվրոպական կառույցներին միանալու և քաղաքակիրթ հանրության լիիրավ անդամ դառնալու քաղաքականություն: Դրա կարևորագույն նախապայմաններից է ժողովրդավարական արժեհամակարգի հաստատումը, օրենքի գերակայության հիմնումն ու մարդու իրավունքների պաշտպանության համապատասխանեցումը միջազգային չափանիշներին: Այդ նպատակով Հայաստանն ընդունել և վավերացրել է մի շարք միջազգային պայմանագրեր ու կոնվենցիաներ, սկսել մի շարք միջազգային կառույցներին անդամակցելու գործընթացը, որոնց շարքում իր ծանրակշիռ տեղն է զբաղեցնում Եվրոպայի Խորհուրդը: 2001թ. դառնալով Եվրոպայի Խորհրդի լիիրավ անդամ՝ Հայաստանի Հանրապետությունն իր ներկայացուցիչներն ունի Եվրոպայի Խորհրդի բոլոր կառույցներում: Այս գործընթացում իր կարևորությամբ պետք է առանձնացնել Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին կոնվենցիան (այսուհետ Կոնվենցիա): Ընդունվելով 1950թ.՝ Կոնվենցիան ՀՀ օրենսդրության բաղկացուցիչ մաս է դարձել 2001թ. հունվարի 25-ի ստորագրմամբ ու 2002թ. ապրիլի 26-ի վավերացմամբ: Եվրոպական դատարանի իրավագործության և անդամ պետության ազգային իրավունքի փոխհարաբերության մեջ կարևոր հանգամանքն այն է, որ Դատարանի վճիռն ունի պարտադիր բնույթ, իսկ դրա կատարման պատասխանատվությունը կրում է ոչ թե առանձին մարմինը կամ պաշտոնատար անձը, այլ անդամ պետությունը՝ որպես իրավաքաղաքական կառույց: Եվրոպական դատարանը քաղաքական մարմին չէ և իրեն հասցեագրված վեճերը լուծում է

միայն իրավունքի հիման վրա:

1950-ական թվականները կարելի է բնութագրել որպես մի ժամանակահատված, որտեղ շրջակա միջավայրը դեռևս հռչակված չէր որպես հատուկ իրավական պաշտպանության կարիք ունեցող արժեք: Կոնվենցիայի հիմնական նպատակն էր սահմանել իրավական կանոնների մի համակարգ, որն ուղղված էր պետության ոստնձգություններից պաշտպանելու անհատի հիմնական իրավունքներն ու ազատությունները, ժողովրդավարական արժեքները: Այդ ժամանակաշրջանում անհատի իրավունքների ավանդական հասկացությունը բոլորովին կապված չէր էկոհամակարգի հավասարակշռության, մթնոլորտային օդի մաքրության, շրջակա միջավայրի գլոբալ կամ տարածքային հիմնախնդիրների լուծման հետ: Եվ հենց այդ պատճառով էլ տևական ժամանակ Կոնվենցիան ընդհանրապես չէր անդրադառնում բնապահպանական խնդիրներին, Դատարանն էլ իր հերթին նույնիսկ չէր փորձում որևէ կապ տեսնել Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների և շրջակա միջավայրի պահպանության միջև: Վաղ շրջանում կայացրած իր որոշումներից մեկում Մարդու իրավունքների եվրոպական հանձնաժողովն¹ (այսուհետ Հանձնաժողով) ամրագրել է, որ շրջակա բնական միջավայրի պահպանության հետ կապված իրավունքները, որպես այդպիսին, ընդգրկված չեն Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների շարքում²:

Կոնվենցիայով սահմանված իրավունքների մի մասը, որոնք այսօր ըստ Դատարանի սերտորեն կապված են մարդու էկոլոգիական շահի հետ, ու որոնք լիարժեք իրականացնելու կարևոր երաշխիք են էկոլոգիական պահանջները, մասնավորապես հանդիսանում են օրինակ, Կոնվենցիայի 1-ին Արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված սեփականության պաշտպանության իրավունքը, ըստ ո-

¹ Եվրոպայի Խորհրդի կազմում 1955-1998թթ գործող մարմին, որը զբաղվում էր Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան ուղղված դիմումների նախնական քննարկմամբ: Բոլոր այն դիմումները, որոնք հետ չէին վերադարձվում հանձնաժողովի կողմից, ուղղվում էին Եվրոպական դատարան կամ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտե:

² See X and Y v Germany, application 7407/76, Decisions and Reports 5, էջ 161:

րի.«Յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի գրկել իր գույքից, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դա կատարվում է ի շահ հանրության և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով»: Այս հոդվածի առնչությամբ Հանձնաժողովի նախնական դիրքորոշումն այն էր, որ այն չի կարող մեկնաբանվել որպես շրջակա միջավայրի որոշակի որակ ապահովելու երաշխիք¹:

Նույն ժամանակահատվածում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն ամրագրել է, որ Կոնվենցիայի որևէ հոդվածի, այդ թվում ութերորդ հոդվածով նախատեսված անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի ամրագրումը նախատեսված չեն շրջակա միջավայրի պաշտպանությունն ապահովելու համար մատնանշելով, որ այդ նպատակով առավել արդյունավետ կլինի կիրառել ներպետական օրենսդրությունը²:

Ու չնայած տևական ժամանակ Դատարանի կողմից արտահայտվող նման հստակ դիրքորոշմանը՝ Կոնվենցիան միշտ էլ համարվել է նոր զարգացումներին հարմարվելու կենսունակություն ունեցող գործիք, ինչի հիման վրա Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի պրակտիկայում այն բնութագրվում է որպես «կենդանի գործիք»³: Կոնվենցիայի ադապտացումն ու գործողության ուղորտի ընդլայնումն իրականացվել ու շարունակում է իրականացվել Դատարանի կողմից վերջինիս դրույթների մեկնաբանման միջոցով՝ ժողովրդավարական հասարակություններում կյանքի փոփոխվող պայմանների, ինչպես նաև գերակայող հայեցակարգերի և արժեքների ներքո: Ինչպես արդարացիորեն նշում է Քերլն Ռեյդը. «Բնապահպանական հարցերի, շրջակա միջավայրի որակի, ինչպես նաև այս

¹ St' u Rayner v the United Kingdom, application 9310/81, 47 DR 5: Sv France, application DR 65, էջ 250:

² St' u Kyrattos v Greece, judgment of 22 August 2003, applicatioan 41666/98 para. 52:

³ St' u Eg Tyrer v the United Kingdom, Series A no 26 para. 31:

ուրորտի տեղեկատվության մատչելիության ապահովման կարևորության գիտակցման արդյունքում բնապահպանական հարցերն առավել հաճախ են սկսում շոշափվել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի կողմից»¹: Այս հարցում սկզբունքային նշանակություն ունի այն, որ Դատարանի պրակտիկայի համաձայն՝ Կոնվենցիայի մասնակից պետությունները ոչ միայն պարտավոր են ձեռնպահ մնալ անհատի իրավունքները խախտելու, այլև նրանք պոզիտիվ պարտականություն են կրում պահպանելու այդ իրավունքները:

Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայում ամրագրված և իրենց բնույթով բնապահպանական արժեքներ շոշափող հիմնական իրավունքները, վերոհիշյալ սեփականության պաշտպանության իրավունքից զատ, կյանքի իրավունքն է (Կոնվենցիայի հոդված 2) և՛ անձնական, և՛ ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը (Կոնվենցիայի հոդված 8): Դատարանի դիրքորոշումն այն էր, որ որպեսզի համապատասխան դիմումատուն կարողանա վկայակոչել վերոհիշյալ իրավունքներից որևէ մեկը շրջակա միջավայրի համատեքստում, նա պետք է նախ և առաջ հիմնավորի, որ տվյալ իրավիճակում ինքը հանդես է գալիս որպես տուժող: Այսինքն՝ Կոնվենցիան չի թույլատրում տվյալ պարագայում կիրառել *action popularis* սկզբունքը: Դատական վերահսկողությունը գործադրելու համար նախապայմանը հանդիսանում է այն, որ գանգատարկուն հանդիսանա պետության գործողության կամ անգործության հետևանքով առաջացած Կոնվենցիայի խախտման ուղղակի կամ անուղղակի գոհ²: Այս սկզբունքը, որը հետագայում բազմիցս վերահաստատվել է շրջակա միջավայրի որակի հետ առնչվող իրավունքների վերաբերյալ դիմումներ քննելիս, ենթադրում է, որ Կոնվենցիայի խախտման վերաբերյալ դիմում կարող է ներկայացվել, եթե խախտումն արդեն տեղի է ունեցել, ինչպես նաև բացառության կարգով այն դեպքերում,

¹ Տե՛ս K.Reid, A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights (1998) 212-14:

² Տե՛ս Times Newspapers v United Kingdom, DR 65, էջ 307:

երբ դիմումը պարունակում է Կոնվենցիայի խախտման իրական հնարավորությունը հիմնավորող հանգամանքներ:

Այս առումով հիշատակման արժանի է Տաուիրան և այլոք ընդդեմ Ֆրանսիայի¹ գործը, որտեղ դիմումատուները գանգատ էին ներկայացրել 1995թ. Խաղաղ օվկիանոսում Ֆրանսիայի կողմից միջուկային փորձարկումներ իրականացնելու արդյունքում իրենց կյանքի իրավունքի, սեփականության իրավունքի, ինչպես նաև անձնական կյանքը հարգելու իրավունքի խախտման վերաբերյալ: Հանձնաժողովը սույն դիմումի վերաբերյալ նշել է, որ դիմումատուները չեն ներկայացրել կոնկրետ այդ փորձարկումների հետևանքով իրենց առողջությանը պատճառված վնասի ապացույցները: Ընդ որում Հանձնաժողովն իր տեսակետը հիմնավորել է նաև այն փաստով, որ դիմումատուների բնակավայրերը գտնվել են փորձարկումների վայրից խիստ մեծ հեռավորության վրա, ուստի առողջության վրա պոտենցիալ բացասական ազդեցություն ունենալու հետևանքները հիմնավորված չեն:

Նմանատիպ գործերից ուշադրության արժանի է նաև ԼՍԲ-ն ընդդեմ ՄԻացյալ Թագավորության² գործը, որտեղ Հանձնաժողովն ու Դատարանը հանգել են վերոհիշյալ գործի հետ նման եզրակացության: Մասնավորապես, դիմումատուն հանդիսանում է Բրիտանական այն գորքերի անդամի դուստրը, որոնք միջուկային փորձարկումներ են իրականացրել Խաղաղ օվկիանոսում 1957թ. և 1958թ.: Դիմումատուի մոտ ախտորոշվել է լեյկիմիա հիվանդությունը, և նա գանգատ է ներկայացրել Կոնվենցիայի 2րդ և 3րդ (խոշտանգումների արգելում) հոդվածները խախտելու վերաբերյալ այն հիմքով, որ իշխանությունները իր ծնողին չեն զգուշացրել, որ իր հայրը գտնվել է միջուկային փորձարկումների արդյունքում առաջացած ճառագայթման գոտում, և գուցե դրա հետևանքով ինքը կրել է հետևանքների ռիսկը: Դիմումատուն պնդել է, որ իր հիվանդությունը հանդիսանում

¹ Sté u Tauira and others v France, application 28204/95, Decision of 4 December 1995:

² Sté u Judgment of 9 June 1998, Reports of Judgments and Decisions 1998-III:

է իր հոր կողմից այդ ճառագայթման գոտում գտնվելու հետևանք և դրա վերաբերյալ տեղեկատվության նախնական տրամադրումը գուցե և նպաստեր իր հիվանդության արագ բացահայտմանը, բժշկական միջամտության ավելի արդյունավետ իրականացմանը: Հանձնաժողովը, սակայն, մերժել է այս դիմումը՝ ապացուցված չհամարելով այն հանգամանքը, որ տեղեկատվությունը կարող էր փոխել դիմումատուի առողջական վիճակի մահացու բնույթը, ավելին, խախտում չի ճանաչվել այն հիմքով, որ դիմումատուի հոր՝ ճառագայթման ենթարկվելու, դստեր հիվանդության, տեղեկատվությանը վաղաժամ տիրապետելու ու հիվանդության շուտ կանխորոշման ու բուժման միջև պատճառական կապը լիովին չի հաստատվել:

Նմանատիպ գործերից հետաքրքրաշարժ է նաև Գունարիդիսի գործը¹, որտեղ, ըստ դիմումատուների պնդման, նոր ճանապարհի կառուցումը կհանգեցներ Կոնվենցիայի Ցրդ հողվածով նախատեսված անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի խախտմանը: Դիմումը մերժելիս Հանձնաժողովը նշել է, որ նոր ճանապարհի կառուցման շինարարությանը հատուկ շրջակա բնական միջավայրին պատճառված վնասի վկայակոչումը բավարար չէ, որ դիմումատուները հանդես գան որպես Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքի խախտման գոհ: Նրանք պետք է կարողանան հիմնավորել, որ իրենց սպառնացող վնասի հավանականությունն այնքան լուրջ է, որ կարող է համարվել փաստացի խախտմանը հավասարագոր իրավիճակ: Դիմումատուների գանգատը մերժվել է այն հիմնավորմամբ, որ նրանք իրենց մոտեցումը փորձել են հիմնավորել ապագա ռիսկերով՝ առանց կոնկրետ ապացույցների:

Ակնհայտ է, որ տևական ժամանակ թե՛ Հանձնաժողովը, թե՛ Դատարանը դրսևորում էին այն համոզմունքը, որ Կոնվենցիայով նախատեսված իրավունքները ոչ մի շոշափելի եզր չեն կարող ունենալ շրջակա բնական միջավայրի պատշաճ որակի ապահովման հետ:

1980-ականների ժամանակահատվածը, երբ էկոլոգիական գլո-

¹ Sté u Gounaridis and Others v Greece, application 41207/98:

բալ ճգնաժամն ու էկոլոգիական հավասարակշռության լուրջ խախտումները, ցավոք, հանդիսանում էին կայացած իրողություն, բոլոր պետություններն ու ողջ հանրության ուշադրությունը սևեռվել էր շրջակա բնական միջավայրի աղտոտման անխուսափելի արդյունքների, դրանց անդառնալի հետևանքների ու հետագա սխալները հնարավորինս կանխարգելելու քաղաքականության վրա: Այս ժամանակաշրջանից սկսած՝ Դատարանի նախադեպային իրավունքի զարգացման պատմությունը վկայում է, որ Հանձնաժողովը ևս աստիճանաբար սկսում է հակվել այն դիրքորոշմանը, որ շրջակա բնական միջավայրին պատճառված վնասի կամ բնապահպանական այնպիսի խնդիրների, ինչպիսիք են օրինակ, սահմանված չափը գերազանցող աղմուկի, աղտոտման հետևանքով կարող են խախտվել մարդու անձնական կյանքը հարգելու, սեփականության պաշտպանության իրավունքները:

Այս զարգացումների սկզբնակետը համարվում է Արոնդելն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործը¹, որտեղ դիմումատուն, հանդիսանալով Լոնդոնի Գատուիկ օդանավակայանի վազքուղու մոտ գտնվող տան սեփականատեր, գանգատ է ներկայացնում Եվրոպական դատարան առ այն, որ ինքնաթիռների գործարկման և ավտոմեքենաների աղմուկը լուրջ բացասական ազդեցություն է ունեցել իր առողջության վրա՝ ապացուցելով, որ իր առողջական վիճակն էականորեն վատթարացել է հենց այդ գործոնների հետևանքով: Գանգատը ներկայացվել էր Կոնվենցիայի Անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու և Սեփականության պաշտպանության իրավունքների խախտման վերաբերյալ: Դատարանը վճիռ չի կայացրել այս գործով այն պատճառով, որ կողմերը հասել են հաշտության համաձայնության և Մեծ Բրիտանիայի և հյուսիսային Իռլանդիայի միացյալ թագավորության կառավարությունը դիմումատունին վճարել է գումարային փոխհատուցում աղմուկի հետևանքով առաջացած խնդիրների լուծման համար:

¹ Sté u Arrondelle v the United Kingdom, DR 26, para.5:

Փառելին ու Ռայներն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության¹ և Բագգն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործերն² այս իմաստով ներկայացնում են առանձնահատուկ կարևորություն, քանի որ դրանցում Հանձնաժողովն ու Դատարանն առաջին անգամ հստակ կերպով ընդունում են, որ Կոնվենցիայում ամրագրված անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու և սեփականության պաշտպանության իրավունքները կարող են խախտվել բնապահպանական այնպիսի խնդրի պատճառով, ինչպիսին աղմուկն է: Վերոհիշյալ գործերով դիմումատուները գանգատներ են ներկայացրել իրենց մասնավոր կյանքին միջամտության վերաբերյալ, որն առաջացել էր օդանավերի գործարկման ժամանակ առաջացած աղմուկի հետևանքով: Ըստ Դատարանի դիրքորոշման. «...Բարձր պայմանավորվող կողմերը պարտավոր են ոչ միայն հարգել, այլև պաշտպանել Կոնվենցիայի ութերորդ հոդվածով նախատեսված իրավունքները: Աղմուկի պատճառով առաջացած էական անհարմարությունն ակնհայտորեն կարող է ազդել անձի ֆիզիկական առողջության վրա և դրանով իսկ արդեն որակվել որպես միջամտություն վերջինիս անձնական կյանքին: Այն կարող է նաև լուրջ խնդիրներ առաջացնել անձի համար իր սեփական տան հարմարություններից լիարժեք օգտվելու հարցում: Գործի հանգամանքներով ներկայացվել է, որ դիմումատուի տան վրայով թռչող ինքնաթիռների աղմուկի միջին աստիճանը բարձր է սահմանված նորմերից, այն կարող է արթնացնել այդ տանը քնած անձին, ինչը, ըստ Հանձնաժողովի, անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի ակնհայտ միջամտություն է»: Դատարանը նաև ընդունել է, որ դիմումատուների «անձնական կյանքի որակը» և իր գույքի լիարժեք տիրապետման սահմանները խախտվել են Հիտրոու օդանավակայանի ինքնաթիռների շահագործման հետևանքով: Մասնավորապես, «Կոնվենցիայի ութերորդ հոդվածի առաջին մասը,

¹ St' u Powell and Rayner v the United Kingdom, application 9310/81, Series A, 172:

² St' u Baggs v the United Kingdom, application 9310/81, Decision of 19 January 1985, DR 44, para.13:

որը երաշխավորում է անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը, չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ այն կարելի լինի կիրառել միայն իշխանությունների կողմից անհատի անձնական և ընտանեկան կյանքի դեմ ձեռնարկված անմիջական գործողությունների նկատմամբ: Այն կարող է ընդգրկել նաև այնպիսի անուղղակի միջամտություններ, որոնք հանդիսանում են մասնավոր անձնաց դեմ չուղղված այլ գործողությունների անխուսափելի հետևանք: Ահա այս համատեքստում էլ պետք է ընդունել, որ պետությունը պարտավոր է ոչ միայն հարգել, այլև պաշտպանել ութերորդ հոդվածի առաջին մասով երաշխավորված իրավունքը»¹:

Ինչ վերաբերում է սեփականության պաշտպանության իրավունքը խախտելուն, ապա այդ կապակցությամբ Հանձնաժողովը նշել է. «Այս դրույթը հիմնականում վերաբերում է սեփականության կամայական բռնագրավմանը և ըստ էության չի երաշխավորում գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքների իրականացում հաճելի բնական միջավայրի պայմաններում: Սակայն ճշմարիտ է նաև այն, որ թե՛ աղմուկի բարձր աստիճանի, թե՛ հաճախականության առումով օդանավերի աղմուկը կարող է էական ազդեցություն ունենալ անշարժ գույքի շուկայական արժեքի վրա, այն դարձնել մասամբ ոչ պիտանի, ինչով կհավասարվի սեփականության մասնակի փաստացի օտարմանը: Այդուհանդերձ, դիմումատուները որևէ ապացույց չեն ներկայացրել, որը կհիմնավորեր, որ համապատասխան անշարժ գույքի արժեքը օդանավերի աղմուկի հետևանքով նվազել է այնքան, որ կարողանա հավասարեցվել մասնավոր սեփականությունից մասնակի գրկելուն, որն էլ իր հերթին անառարկելիորեն կհանգեցնեք փոխհատուցման վճարման»²:

Ինչպես և սպասելի էր, Հիտրոու օդանավակայանի աղմուկի հետևանքով առաջացած խնդիրները Ռատարանի քննության առար-

¹St' u Daniel Garcia San Jose, Environmental protection and the European Convention on Human Rights, Council of Europe publishing, 2005, էջ 8:

² St' u Baggs v the United Kingdom, application 9310/81, Decision of 19 January 1985, DR 44, para.14:

կա դարձան նաև հետագայում՝ մանավանդ գիշերային խիտ չվացուցակների հաստատումից հետո: Ու թեև Մեծ Բրիտանիայի և հյուսիսային Իռլանդիայի Միացյալ Թագավորության կառավարությունը որպես այդ չվացուցակի արդարացման հիմնական փաստարկ ներկայացնում էր երկրի տնտեսական բարեկեցությունը, սակայն Դատարանի երրորդ բաժանմունքի կողմից գործի քննության արդյունքում ճանաչվել է Պետության կողմից Կոնվենցիայի ութերորդ հոդվածի առաջին մասով սահմանված դիմումատուների իրավունքներն ապահովելու ուղղությամբ ողջամիտ միջոցառումներ իրականացնելու դրական պարտավորության խախտում: Դատարանը հաշվի է առել Կոնվենցիայի դրույթների կատարումն ապահովելուն ուղղված միջոցառումների ընտրության և անհատի ու հասարակության մրցակցող շահերի միջև արդարացի հավասարակշռություն պահպանելու՝ Պետության հայեցողությունը: Դատարանը որդեգրել է հետևյալ կարևորագույն մոտեցումը. «Դատարանը կարևոր է համարում ընդգծել, որ պահանջվող հավասարակշռությունը հաստատելու համար Պետությունները պետք է հաշվի առնեն մի շարք նյութական հանգամանքներ: Պետության տնտեսական բարեկեցության մասին կատարված պարզ վկայակոչումը բավարար չէ անձանց իրավունքների նկատմամբ առաջնահերթություն սահմանելու համար: Դատարանը գտնում է, որ Պետությունները պարտավոր են որքան հնարավոր է նվազեցնել անձանց իրավունքների նկատմամբ միջամտությունը՝ փորձելով գտնել այլընտրանքային լուծումներ և ընդհանուր առմամբ ձգտել իրենց նպատակներին հասնել մարդու իրավունքները նվազագույնս սահմանափակող ճանապարհներով: Այդ մոտեցմանը հավատարիմ մնալու համար մինչև համապատասխան նախագծի իրականացումը անհրաժեշտ է իրականացնել պատշաճ և ամբողջական ուսումնասիրություններ լավագույն հնարավոր լուծումը գտնելու համար, որն էլ իր հերթին հնարավորություն կտա գործնականում ապահովել ճիշտ հավասարակշռություն»: Անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ իր ժամանակի և ներկայիս համար Դատարանի այս դիրքորոշումն էական առաջընթացային քայլ էր

շրջակա միջավայրի պահպանության տեսանկյունից: Վերոհիշյալ գործով Դատարանն հանգել է այն եզրակացության, որ Կառավարությունը չի ձեռնարկել դիմումատուների դիրքորոշումը պաշտպանելուն ուղղված միջոցառումներ, որն է լուրջ փորձ չի ձեռնարկվել դիմումատուների բնականոն քունը խանգարող գործոնների ազդեցությունն ու խորությունը գնահատելու համար, չի կատարվել նախնական հատուկ և ամբողջական ուսումնասիրություն, որոնք ուղղված կլինեին մարդու իրավունքների խախտման տեսանկյունից նվազագույն լուծումների հայտնաբերմանը: Ուշագրավ է, որ Դատարանի Մեծ Պալատը, այնուհանդերձ, բեկանել է Դատարանի վճիռը՝ գտնելով, որ Կառավարությունն իրականացրել է համապատասխան ուսումնասիրությունները և նշված հանգամանքներում ներպետական իշխանությունները չեն գերազանցել մրցակցող շահերի միջև արդար հավասարակշռություն ապահովելու իրենց հայեցողության սահմանները: Այս գործի առանձնահատկությունը նաև այն է, որ Մեծ պալատի թվով հինգ անդամների կողմից գրվում է հատուկ կարծիք, ըստ որի մարդու իրավունքների պաշտպանության և շրջակա միջավայրի բարելավման միջև առկա է սերտ կապ: Հիմնվելով Կոնվենցիայի էվոլյուտիվ մեկնաբանության վրա, նրանք քննադատել են վճռի բեկանումը՝ այն գնահատելով որպես «քայլ հետ», քանի որ այդպիսով *inter alia* նախապատվությունը տրվում էր տնտեսական գործոններին և ոչ թե մարդու իրավունքներին ու առողջությանը¹:

Մորենո Գոմեսն ընդդեմ Իսպանիայի² գործով դիմումատուն Եվրոպական դատարան գանգատ է ներկայացրել, որի էությունն այն է, որ իր տան մոտ գտնվող գիշերային ակումբերի աղմուկը լուրջ բացասական ազդեցություն է թողնում իր առողջության վրա: Ըստ դիմումատուի խախտվել է Կոնվենցիայի ութերորդ հոդվածով նախատեսված անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքը,

¹ *St' u Hatton and Others v the United Kingdom*, application 36022/97, judgment of 8 July 2003, para 118:

² *St' u Gomez v Spain*, application 4143/02, Judgment of 16 November, 2004

քանի որ Պետությունն ինքն է պատասխանատվություն կրում իր երկրում յուրաքանչյուրի անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի պահպանության համար, ինչը ենթադրում է պատշաճ վերահսկողության իրականացում նաև աղմուկի նկատմամբ: Դատարանը, սույն գործի հետ կապված, 2004թ. նոյեմբերի 16-ի վճռով արձանագրում է. «Դիմումատուն ապրել է այնպիսի տարածքում, որտեղ տիրող իրավիճակի պատճառով անխուսափելիորեն ենթարկվել է գիշերային անհանգստությունների, ու հատկապես հանգստյան օրերին բավականին խաթարվել է նրա հանգիստ կյանքի ընթացքը: Հաշվի առնելով, որ աղմուկը գերազանցել է թույլտարելի նորմատիվի սահմանը, ինչպես նաև այն հանգամանքը, որ այն կրել է շարունակական բնույթ, Դատարանը ճանաչել է Կոնվենցիայի ութերորդ հոդվածով նախատեսված անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի խախտում: Չնայած համապատասխան քաղաքի Քաղաքային խորհուրդն ընդունել է աղմուկի թույլտարելիության աստիճանի հետ կապված հարաբերությունները կանոնակարգող իրավական ակտ, այնուհանդերձ, հետևողական չգտնվելով իրավական ակտերը կիրառելու խնդրում, հանդուրժել է խախտումները, ինչն էլ իր հերթին հանգեցրել է Կոնվենցիայի խախտմանը»: Ըստ Դատարանի. «Իշխանությունների անգործության հետևանքով տեղի է ունեցել անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի կոպիտ խախտում»¹:

Քննարկվող թեմայի շրջանակներում խիստ ուշագրավ է Օներ-յիլդիզն ընդդեմ Թուրքիայի գործը², որի էությունը գազային պայթյունի հետևանքով մահացած մի քանի անձանց ներկայացուցիչների դիմումն էր: Սույն գործով վճիռ կայացնելիս Դատարանը Կոնվենցիայի երկրորդ հոդվածի կիրառելիության վերաբերյալ նշում է. «Եվրոպա-

¹ St' u Gomez v Spain, application 4143/02, Judgment of 16 November, 2004, para 53, para.60:

² St' u Judgment of 18 June 2002: Այս գործը փոխանցվել էր Մեծ Պալատի իրավասությանը, որը 2004 թ. նոյեմբերի 30-ին կայացված վճռով հաստատեց Դատարանի Ստորին Պալատի կողմից նախկինում կայացված վճիռը:

կան Գոնվենցիայի երկրորդ հոդվածը անդամ պետություններին պարտավորեցնում է ոչ միայն ձեռնպահ մնալ անձին կյանքից դիտավորությամբ կամ անօրինական գրկելուց, այլ նաև երաշխավորում է կյանքի իրավունքն ընդհանուր առմամբ՝ անդամ պետություններին պարտավորեցնելով ձեռնարկել համապատասխան միջոցառումներ հասարակության անդամների կյանքն ապահովելու համար»¹: Ապա Դատարանը նշել է. «Այս կապակցությամբ պետք է վերահաստատել, որ եվրոպական չափանիշների վերջին զարգացումները հաստատում են շրջակա բնական միջավայրի պահպանության ոլորտում ազգային իշխանությունների պարտականությունների ընդլայնում»²:

Ակնհայտ է, որ ժամանակի պահանջների փոփոխության հետ Դատարանն իր պրակտիկայում գնալով առավել լայնածավալ է անդրադարձել բնապահպանական հարցերի կապակցությամբ Գոնվենցիայով նախատեսված իրավունքների խախտումներին: Քննարկվող հիմնախնդրի շրջանակներում անհրաժեշտ ենք համարում մատնանշել նաև Գուերայի գործը³, որով Հանձնաժողովը ճանաչել է Գոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի խախտում այն հիմքով, որ պատասխանող պետության կառավարության լիազոր մարմիններն անհրաժեշտ ու բավարար միջոցներ չէին ձեռնարկել դիմումատուներին շրջակա միջավայրում առկա և վերջիններիս առողջությանը վտանգ սպառնացող նյութերի առկայության մասին պատշաճ տեղեկացնելու ուղղությամբ: Այս իմաստով Հանձնաժողովը վկայակոչել էր Գոնվենցիայի 10-րդ հոդվածից բխող պետության դրական պարտավորությունը, համաձայն որի պետությունները պարտավոր են ոչ միայն էկոլոգիական տեղեկատվությունը մատչելի դարձնել հասարակության համար ընդհանրապես, այլ նաև հավաքել, մշակել և

¹ *Sté u Oneryildiz v Turkey*, Judgment of 18 June 2002, para 62, *Sté u նաև Carveli and Ciglio v Italy*, application 32967/96, para 48, *Paul and Andrey Edwards v the United Kingdom*, application 46477/99 para 54:

² *Sté u Oneryildiz v Turkey*, Judgment of 18 June 2002, para 64:

³ *Sté u Guerra and Others v Italy*, Judgment of 19 February 1998, Reports 1998-I, էջ 238:

տարածել հատկապես այն տեղեկատվությունը, որն իր էությանմբ չի կարող անմիջականորեն հասանելի լինել, իսկ հասարակությունն էլ չի կարող ինքնին դրա մասին տեղեկանալ, եթե պետական մարմիններն այդ ուղղությամբ հատուկ քայլեր չձեռնարկեն: Գուերայի գործով Դատարանը նաև հաստատել է, որ պետությունը պարտավոր է նաև անհատ անձանց տրամադրել տեղեկատվություն, որը վերջիններիս հնարավորություն կտա գնահատելու այն ռիսկերը, որոնք կարող են սպառնալ նրանց կամ նրանց ընտանիքների անդամներին, եթե շարունակեն ապրել ուժեղ աղտոտված շրջակա բնական միջավայրում: Պետության այս պարտավորության ճանաչման հիմքում Դատարանը դրել է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը, մասնավորապես անձնական և ընտանեկան կյանքը հարգելու իրավունքի պահպանմանը ներհատուկ պետության դրական պարտավորության գաղափարը:

Օներիդիդիզն ընդդեմ Թուրքիայի գործով Դատարանը վերահաստատում է Գուերայի գործով որդեգրած մոտեցումը, համաձայն որի հանրությունն իրավունք ունի տեղեկացված լինել իր առողջության վրա բացասական հետևանքեր առաջացնելու ռիսկեր պարունակող շրջակա բնական միջավայրի բաղադրիչների մասին: Նշված գործի քննության արդյունքում Դատարանը հաստատում է, որ պետական մարմինները չեն կատարել համապատասխան տարածքի բնակիչներին այդ ռիսկերի մասին տեղեկացնելու պարտականությունը, որը դիմումատուներին հնարավորություն կտար ինքնուրույն գնահատել իր և իր ընտանիքի համար ստեղծվող վտանգի աստիճանը և որոշում կայացնել այն մասին, թե շարունակել ապրել այդ միջավայրում, թե ոչ:

Այլ խմբում կարելի է առանձնացնել նաև այն գործերը, որտեղ, ելնելով շրջակա միջավայրի պահպանության առաջնահերթությունից, սեփականատերերի կողմից իրենց հողակտորների օգտագործման սահմանափակումները Հանձնաժողովը համարել է իրավա-

չափ: Այսպես, Հերիքն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով¹ դիմումատուին զրկվել է իր սեփական հողատարածքի վրա գտնվող զետեղարանը որպես կացարան օգտագործելու հնարավորությունից, քանի որ այն գտնվել է Ջերսի կղզու կանաչ գոտու սահմաններում: Ըստ դիմումատուի այդ սահմանափակումները խախտում են Կոնվենցիայի 1-ին Արձանագրության 1-ին հոդվածով նախատեսված իր սեփականության իրավունքը: Սակայն, Հանձնաժողովը հանգել է այն դիրքորոշմանը, որ պետությունը արդարացի կերպով կարողացել է հավասարակշռել դիմումատուի անհատական և հասարակության ընդհանուր շահը, ուստի այդ սահմանափակումները համապատասխանում են Արձանագրության 1-ին հոդվածի պահանջներին: Ըստ Հանձնաժողովի նման սահմանափակումները ոչ միայն ցանկալի, այլ նաև անհրաժեշտ են բնության բացառիկ տարածքները պաշտպանելու համար, որպեսզի Ջերսիի բնակիչները և այցելուները հնարավորություն ունենան զմայլվելու այդ տեսարաններով:

Եվրոպական դատարանի դիրքորոշումը քննարկվող հիմնախնդիրների շուրջ առավել ամբողջական պատկերացնելու համար անհրաժեշտ ենք համարում դիտարկել նաև 2010թ. հետո կայացրած որոշ վճիռներ: Մասնավորապես, Եվրոպական դատարան գանգատ է ներկայացվել Ֆրանսիայի օդանավակայանի վազքուղու երկարացման հարցի կապակցությամբ: Դիմումատուները օդանավակայանի մոտակայքում գտնվող բնակելի տան սեփականատերեր էին, որոնք վիճարկում էին, որ վազքուղու երկարացման արդյունքում այն ավելի մոտեցել է իրենց տներին, ինչի հետևանքով աղմուկի մակարդակի էական ավելացում է գրանցվել, որն էլ իր հերթին խախտում է 8-րդ հոդվածով նախատեսված մասնավոր և ընտանեկան կյանքը հարգելու, ինչպես նաև 1-ին Արձանագրության 1-ին հոդվածով սահմանված սեփականության պաշտպանության իրավունքը, քանի որ այս ամենի հետևանքով էականորեն նվազում է այդ

¹ St' u Herrick v the United Kingdom, European Commission's Decision on admissibility of 31 March 1985, DR 42, էջ 280:

անշարժ գույքերի շուկայական արժեքը: 8-րդ հոդվածի կապակցությամբ ՄԻԵԴ-ը հանգում է այն եզրակացության, որ վազքուղու երկարացման նախագիծը նախապես անցել է շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման մանրամասն փորձաքննություն, մոնիթորինգ և բոլոր պահանջվող ընթացակարգերը, որտեղ ապահովվել է նաև հանրության մասնակցությունը: Իսկ այն փաստի կապակցությամբ, որ որոշման կայացման գործընթացը համակարգված չի եղել ու հանրությունը մեծ հաշվով հնարավորություն չի ունեցել ընդհանրական գնահատական տալու նախագծին, ՄԻԵԴ-ը գտնում է, որ չնայած կառավարությունը պարտավոր է հարգել և հաշվի առնել անհատների մասնավոր շահերը, այնուհանդերձ, այն կարող է ինքնուրույն «ընտրել այդ պարտավորության կատարումն ապահովող ուղիներն ու միջոցները»: Հաշվի առնելով նաև տեղական բնակչության վրա ազդեցությանը նվազեցնելու ուղղությամբ ձեռնարկված միջոցառումները, Դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ Կառավարությանը հաջողվել է արդարացի կերպով հավասարակշռել տեղական բնակիչների և տվյալ տարածքի տնտեսական զարգացման մրցակցող շահերը: Հետևաբան այս հոդվածով մասով որևէ խախտում Դատարանի կողմից չի արձանագրվում:

1-ին Արձանագրության 1-ին հոդվածի կապակցությամբ Դատարանը մանրամասնում է, որ այդ մասնավոր սեփականությունը ցանկալի միջավայրում պահելը ըստ էության չի հանդիսանում այդ հոդվածի հիմնական առաքելությունը: Անշարժ գույքի արժեքի նվազման առումով Եվրոպական դատարանը լրացուցիչ պարզաբանումներ է պահանջել անշարժ գույքի գնահատման վերաբերյալ, սակայն դիմումատուները չէին կարողացել ներկայացնել այդ տեղեկատվությունը: Նման պայմաններում Եվրոպական դատարանը հանգում է հետևյալ եզրակացության. «Քանի որ դիմումատուները չկարողացան պատշաճ կերպով հիմնավորել, որ օդանավակայանի վազքուղին երկարացնելը լուրջ ազդեցություն է թողել իրենց պատկանող անշարժ գույքի շուկայական արժեքի վրա», հետևաբար, Եվրոպական դատարանը քննարկվող հոդվածի խախտում ևս չի ար-

ձանագրում:

Դուբեցկան և մյուսներն ընդդեմ Ուկրաինայի գործով դիմումատուները երկու ընտանքիներ էին, որոնք բնակվում էին ածխահանքի և ածխի մշակման գործարանի մոտակայքում: Մոտակայքում են տեղաբաշխված եղել նաև ածխի արդյունահանման հետևանքով առաջացած թափոնները: Դիմումատուների պնդմամբ այս ամենի հետևանքով խախտվել է Եվրոպական կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածով պաշտպանվող իրենց մասնավոր կյանքի իրավունքը, քանի որ պետության սեփականությունը հանդիսացող ածխահանքի և գործարանի շահագործման հետևանքով ստեղծվել է բնապահպանական տևական աղտոտման միջավայր: Մույն գործի քննության հետ կապված՝ Եվրոպական դատարանը մերժում է Կառավարության այն առարկությունը, համաձայն որի դիմումատուները չեն սպառել իրենց իրավունքների ներպետական պաշտպանության բոլոր միջոցները: Դատարանը գտնում է, որ 8-րդ հոդվածը կիրառելի է դիմումում բարձրացված հանգամանքների նկատմամբ՝ նշելով, որ շատ հաճախ հնարավոր չէ յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում գնահատել արդյունաբերական աղտոտման ազդեցությունը, և դժվար է տարանջատել շրջակա միջավայրի աղտոտման ազդեցությունը առողջությանը վնաս պատճառող այլ հարակից գործոններից, ինչպիսիք են մասնագիտությունը, անձնական կենսակերպն ու տարիքը: Արդյունքում Դատարանը գտնում է, որ դիմումատուներին բնակության այլ վայր չհատկացնելը կամ բնապահպանական ռիսկերը նվազեցնելուն ուղղված համակարգված քաղաքականություն չիրականացնելով, Կառավարությունը արդար կերպով չի հավասարակշռել տվյալ անձանց մասնավոր և ընդհանրապես հասարակության շահերը: Հետևաբար, Կառավարության գործողությունները չեն կարող արդարացվել 8-րդ հոդվածի 2-րդ մասի ներքո: Դատարանը վճիռ է կայացնում 8-րդ հոդվածի հիման վրա դիմումատուներին տրամադրել ոչ նյութական վնասի հատուցում 55000 եվրոյի չափով:

Այսպիսով, ինչպես պարզ է դառնում Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի համապատասխան վճիռների վերլուծութ-

յունից, իր գործունեության սկզբնական շրջանում Դատարանը շրջակա միջավայրի որակի և մարդու իրավունքների միջև փոխազդեցությունը չէր ճանաչում որպես կարևորագույն գործոն: Անհրաժեշտ է նշել, որ մարդու իրավունքների պաշտպանության տարբեր միջազգային մարմինների դատագորությունն այս հարցում որոշակիորեն միատեսակ է եղել, ինչը, ամենայն հավանականությամբ, հանդիսանում է այն բանի հետևանք, որ բոլոր մարմիններն էլ մարդու իրավունքների հիմնահարցերը քննարկում են՝ ելնելով նույն հիմնարար սկզբունքներից, ինչպիսիք են պետության հայեցողության սահմանները, պետությունների դրական պարտավորության հայեցակարգը, ապացուցման բեռի բաշխման սկզբունքը և այլն: Փաստորեն, մինչև 1980-ական թվականները այս ոլորտում պետությունների հայեցողության սահմանները շատ լայն էին, սակայն, ելնելով ժամանակի պահանջներից, Դատարանը քննարկվող ոլորտում անդամ պետությունների համար կարծես թե ավելի բարձր չափանիշներ է սահմանում: Այս մոտեցման արդյունքում արձանագրված հիմնական արդյունքն այն է, որ պետությունների համար ուղղակիորեն և անուղղակիորեն առաջացել է իրենց յուրիսդիկցիայի ներքո գտնվող բոլոր անձանց համար առողջ շրջակա միջավայր ապահովելու դրական պարտավորություն: Լիովին համաձայն ենք, որ Կոնվենցիայով սահմանված անհատների կյանքի իրավունքը պաշտպանելու պարտականությունը կարող է զրկվել իր բովանդակությունից և նշանակությունից, եթե այդ պաշտպանությունը ներառում է այնպիսի շրջակա միջավայր երաշխավորելու պարտականություն, որտեղ վտանգ է սպառնում կյանքի իրավունքի իրացմանը:

ЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В РЕШЕНИЯХ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Олимпия Гегамян

*Ассистент кафедры гражданского процесса ЕГУ,
кандидат юридических наук*

В этой статье, посвященной содержанию и сущности экологических прав, а также международно-правовых и институциональных механизмов их защиты, автор оценивает значение концепции «живого инструмента» в контексте правовой практики Европейского суда по правам человека и предоставляет критический анализ правового подхода ЕСПЧ к экологическим правам человека в настоящее время. В частности, в свете правовой практики, сложившейся в результате применения Статьи 2, Статьи 8 и Статьи 1 Протокола № 1 ЕКПЧ, показано, как Европейский суд по правам человека постепенно менял свою позицию касательно доктрины «границ и свободы усмотрения» государств-участников при рассмотрении жалоб по экологическим вопросам.

Автор утверждает, что эта тенденция, в конечном счете, привела к распространению юрисдикции ЕСПЧ также на жалобы, утверждающие, что правовые системы и внутригосударственные регламенты не обеспечивают адекватную защиту окружающей среды, таким образом, создавая угрозу для человеческой жизни (Статья 2), права на личную и семейную жизнь (Статья 8) или права на беспрепятственное пользование имуществом (Статья 1 Протокола № 1 ЕКПЧ).

ENVIRONMENTAL RIGHTS IN THE CASE-LAW OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Olimpia Geghamyan

*Assistant of the YSU Chair of Civil Procedure,
Candidate of Legal Sciences*

In this article devoted to the nature of environmental rights and international protection mechanisms thereof the author reveals the role of the living instrument concept as applied in the jurisprudence of the European Court of Human Rights and subsequently critically analyzes the current standing of the ECHR case-law concerning human environmental rights. In particular, under the light of the ECHR case-law on Article 2, Article 8 and

Article 1 of Protocol 1 of the Convention it is shown how the European Court of Human Rights gradually changed its position as far as it concerns the doctrine of margin of appreciation in cases relating to environmental issues.

The author argues that this tendency ultimately resulted in advancement of the ECHR jurisdiction also to applications alleging that member states' activities, legal frameworks or domestic policies do not provide for adequate environmental protection, thus placing human life (Article 2), right to private and family life (Article 8) or right of peaceful enjoyment of possessions (Article 1 of Protocol 1) under risk.

Բանալի բառեր – շրջակա միջավայր, շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության փորձաքննություն, շրջակա միջավայրի մոնիթորինգ, էկոլոգիական տեղեկատվություն, աղտոտում:

Ключевые слова: *окружающая среда, оценка воздействия на окружающую среду, мониторинг окружающей среды, экологическая информация, Загрязнение.*

Key words: *environment, environmental impact assessment, environmental monitoring, environmental information, pollution.*